

Проф. др Драган Јовашевић*
Доц. др Борислав Петровић*

UDK 343.222

НОВИ КОНЦЕПТ КРИВИЦЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Апстракт

Доношењем новог Кривичног законика Републике Србије на другачији начин је одређен појам кривичног дела. То је условило и промене у низу института општег дела кривичног права, а посебно код кривице. Кривица се сада схвата на двојаки начин : 1) као субјективни елемент појма кривичног дела без чијег постојања нема опште кривичног дела и 2) као основ за примену казне и мера упозорења. У одређивању појма кривице сада је прихваћено психолошко-нормативно схватање што је довело и до промена у статусу и значају неурачунљивости односно правне заблуде учиниоца који сада представљају основе искључења кривице односно субјективне основе искључења кривичног дела. Управо о појму и карактеристикама кривице као једног од најзначајнијих појмова кривичног права као и основима који доводе до њеног искључења говори и овај рад.

***Кључне речи:** кривични законик, кривично дело, свест, воља, свест о противправности, кривица, искључење кривице, неурачунљивост, заблуда*

1. КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ

Извршење кривичног дела представља основ за примену казне према његовом учиниоцу. То произилази из одредбе члана 1. КЗ РС према коме "никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за

---

* Правни факултет у Нишу

* Правни факултет у Сарајеву

дело које пре него што је учињено није било одређено као кривично дело¹. Али да би се казна могла применити према том лицу потребно је да је он крив за учињено дело односно да има одређени психички однос према свом делу као свом остварењу (члан 2. КЗ РС)². Из тога произилази да без кривице: 1) нема кривичног дела и 2) учиниоцу се не може изрећи казна или мера упозорења. Коначно, кривица се налази у основи једног од најважнијих принципа кривичног права - принципа законитости према коме нема кривичног дела ни казне без кривице – *nullum crimen, nulla poena, sine lege* чиме се искључује било који облик кажњавања заснованог на објективној одговорности³.

До доношења новог кривичног законодавства Републике Србије, поред и изнад кривице је коришћен појам кривична одговорност⁴ (који нови КЗ РС више не познаје иако недоследно јер у одређеним одредбама и нови законодавац користи реч "одговорност учиниоца за поједина кривична дела"). Кривична одговорност⁵ је раније представљала скуп субјективних услова којима се означаваало психичко стање учиниоца и његов однос према кривичном делу. Она се наиме означаваала као скуп "субјективних услова који карактеришу учиниоца кривичног дела као урачуњљивог и виног". Дакле, то је био генусни појам који је означавао урачуњљивост и виност (кривицу) у свом јединству. Из овако одређеног

¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2006. године, стр.258-261.

² у кривично правној литератури се срећу и таква схватања која уместо појма кривична одговорност употребљавају појам кривично правна одговорност. Нека схватања чак тврде да је кривична одговорност сувишан појам који треба заменити појмом кривица (З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2000. године, стр. 162); Други аутори смарају да кривична одговорност као виши родни појам обухвата урачуњљивост, умишљај и нехат (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, Загреб, 2004. године, стр.211)

³ начело кривице је прокламовано у низу савремених кривичних закона : у члану 4. аустријског кривичног закона или у члану 4. словеначког кривичног законика и сл. Оно је поред начела законитости једно од основних начела савременог кривичног права иако у правној теорији има схватања која теже да кривицу замени појам "антисоцијалност". Начело кривице се заснива на појму кривице у материјалном смислу према коме кривица оправдава кажњавање – кривица је заправо легализација казне и то у двоструком смислу : 1) као основ и претпоставка за кажњавање уопште и 2) као битна претпоставка за одмеравање казне, као мера казне која се одмерава према степену кривице (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, *ibid* стр. 204-205)

⁴ кривична одговорност се третира као "технички" појам који обухвата констатацију суда да неко лице (окривљени који је учинио кривично дело) испуњава услове за такву одговорност. То је појам декларативног, а не суштинског карактера , то суд о кривици неког лица (М. Јовић, Кривица у новом кривичном закону Републике Србије, Безбедност Београд, број 6/2005. године, стр.938-940

⁵ С. Хоцић, Неки проблеми кривичне одговорности, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1991. године, стр. 21-38

појма је произлазило да је кривична одговорност субјективна, психичка категорија.

Поред овог ужег или субјективног схватања, постоји и шире или објективно-субјективно схватање кривичне одговорности. По овом схватању, кривична одговорност се састојала из кривичног дела (објективног елемента) и урачунљивости и виности (субјективног елемента). Кривична одговорност увек претпоставља постојање кривичног дела, јер се проблем постојања кривичне одговорности поставља тек пошто је извршено у закону одређено дело као кривично дело за чијег је извршиоца предвиђена казна. Без постојања кривичног дела не може се ни поставити питање кривичне одговорности. Та чињеница указује на то да се кривична одговорност може схватити и у објективно-субјективном смислу.

У теорији кривичног права се пак могу наћи и таква схватања према којима је централни институт ове гране права кривица, а да кривична одговорност само представља констатацију тј. утврђивање да неко лице испуњава услове за кривицу. За разлику од кривице, кривична одговорност учиниоца може и да се избегне (бекством учиниоца, нерасветљењем или неоткривањем кривичног дела, застарелосту кривичног гоњења, аболицијом), док кривица увек постоји без обзира да учиниочево мишљење о њеном постојању, без обзира да ли он "осећа кривицу". Кривична одговорност је тако само последица вршења кривичног дела као што је грађанско правна одговорност само последица вршења грађанско правног или цивилног деликта (проузроковања штете). Дакле, кривична одговорност је само технички термин који указује да је неко лице учинило кривично дело и да је за њега одговорно. То значи да је кривична одговорност појам који има само декларативни, а не суштински карактер⁶. Тако Кривични законик Аустрије у чл. 4. каже да нема казне без кривице учиниоца.

Полазећи од схватања које је раније било изражено у члану 11. Основног кривичног закона (бивши КЗ СР Југославије) да је кривична одговорност субјективна, психичка категорија, која је везана за личност учиниоца кривичног дела, можемо уочити да се она састојала из два основна елемента - урачунљивости и кривице (виности).⁷ На исти начин

⁶ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2005. године, стр. 155-156

⁷ Неки инострани кривични закони познају другачија решења кривичне одговорности. Тако Кривични законик Шпаније у чл. 20. одређује да је кривац само оно физичко лице које је навршило 18 година, а лице испод 18 година не подлеже кривичној одговорности. Даље у чл. 21. овај законик истиче да кривичној одговорности не подлежу ни лица која су у време извршења кривичног дела била неурачуљива или лица која су поступала у стању

поступа и Кривични законик Словеније у члану 15. Урачунљивост означава постојање таквих психичких својстава код учиниоца кривичног дела која га чине способним да схвати значај свога дела и да управља својим поступцима. Кривица означава постојање одређеног односа учиниоца према свом делу као свом остварењу.⁸ Да би се учиниоцу кривично дело могло ставити на терет нужно је било да постоје оба ова елемента. Према томе, за постојање кривичне одговорности неопходно је да постоје и урачунљивост и виност (кривица) . То је и разумљиво, јер без постојања урачунљивости не може постојати ни кривица с обзиром да је урачунљивост основица на којој се кривица гради. С друге стране, урачунљивост може постојати и онда када код учиниоца нема кривице у погледу оствареног дела. И у једном и у другом случају нема кривичне одговорности, па стога не може доћи ни до кажњавања за дело које је остварено у одсуству наведених елемената. Нека инострана кривична законодавства (нпр. Кривични законик Руске федерације у чл.19-28) кривичну одговорност заснивају на постојању три услова и то : старосном добу – после навршене 16 године живота, урачунљивости и виности.⁹

2. ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЦЕ

Кривица (виност) је обавезан конститутивни елемент појма кривичног дела. Без кривице, нема уопште кривичног дела нити се тако учињено дело може ставити на терет (приписати у кривицу) његовом

нужне одбране или крајње нужде, јаког страха или лица која су поступала у службеној дужности. У чл. 22. су набројани случајеви у којима се смањена кривична одговорност : када је учинилац био у стању затамњене свести или стању афекта у време извршења кривичног дела или када учинилац признаје извршење дела незнајући да је против њега већ покренут кривични поступак или када је деловање учиниоца било усмерено на накнаду штете причињене оштећеном, али пре подизања оптужнице. И коначно овај законик у одредби чл. 23. наводи таксативно случајеве у којима се степен кривичне одговорности повећава : када је кривично дело извршено на свиреп или безобзиран начин , преваром, обманом или злоупотребом власти или положаја, из користољубља, из расних мотива или антисемитизма или других мотива који се односе на националну припадност, из сексуалног опредељења, идеологије, религије или убјеђења оштећеног, када је кривично дело извршено на подмукао начин, са умишљајем, злоупотребом поверења или када је учинилац дела специјални повратник (Н.Ф. Кузњецова, Ф.М. Решетников, Уголовниј кодекс Испаниј, Зерцало, Норма, Москва, 1998. године, стр.14-17)

⁸ Неки аутори сматрају да виност означава двоструки однос у кривичном праву и то : прво, психички однос учиниоца према делу и друго, однос друштва према том лицу због учињеног дела (З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2000. године, стр. 164)

⁹ Ј. И. Скуратов, В. М. Лебедев, Коментарији к Уголовному кодексу Русијској федерацији, Норма, Москва, 1997.године, стр.45

учиниоцу. Да би то било могуће, потребно је да постоји одређени психички однос између учиниоца и оствареног кривичног дела. Без овог психичког односа, постоји кривично дело у чисто објективном смислу. С друге стране, кривица је основ, темељ за примену казне и мере упозорења. Примена ових кривичних санкција има основ, сврху, али и оправдање у скривљеном проузроковању кривичног дела. Дакле, кривица је психички однос учиниоца према свом делу који се изражава у постојању свести и воље у односу на обележја бића кривичног дела односно свести или дужности и могућности постојања свести о противправности свога дела. Или кривица је субјективни однос учиниоца према делу због којег му се може упутити прекор.¹⁰ Овако схваћена кривица представља субјективни елемент кривичног дела. Она је дакле, спона која повезује учиниоцеву психолошку личност са делом као објективном појавом која је изражена у спољном свету. Реч кривица означава виност која стоји насупрот невиности.

Кривица је нужан услов за постојање одговорности и кажњивости учиниоца кривичног дела. Наиме, да би учинилац кривичног дела могао бити кажњен за то дело, он мора да има одређени психички однос према том делу као свом остварењу. Ако таквог односа нема, онда нема ни његове одговорности, па стога ни кажњивости. Кривица је, дакле, "садржина кривичне одговорности". Да ли постоји кривица као одређени психички однос према одређеном кривичном делу или не, мора се утврдити у кривичном поступку да би се знало да ли се учиниоцу може за то дело изрећи казна или не. Но, поред овако схваћене кривице у кривичноправном смислу, у правној теорији се разматра и појам кривице у кривичнопроцесном смислу. Овако схваћена кривица представља супротност невиности која означава стање неког лица у коме оно није одговорно за дело за које се оптужним актом овлашћеног тужиоца терети.¹¹ У кривичнопроцесном смислу кривица постоји када је у кривичном поступку извођењем релевантних доказа утврђено да су испуњени услови за постојање кривичне одговорности неког лица, тј. када је доказано постојање објективних и субјективних елемената кривичног дела. То је, дакле, стање у коме се налази лице у коме је оно одговорно за дело које му се ставља на терет.

Кривица има за претпоставку постојање урачунљивости. Без урачунљивости нема кривице. То, међутим, не значи да сваки урачунљив учинилац кривичног дела мора бити аутоматски крив, тј. да има одређени

¹⁰ П. Новоселец, Опћи дио казненог права, *op. cit.* стр. 203

¹¹ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Ниш, 1995. године, стр. 207

однос, одређени психолошки став према свом делу као објективном чину реализованом у спољном свету. Урачунљивост као основ кривице значи да је учинилац способан да има одређени однос према свом делу, али да ли га је он стварно и имао мора бити у сваком конкретном случају утврђено од стране суда. Тек пошто суд утврди постојање кривице код учиниоца за одређено дело, може му изрећи казну предвиђену за то дело у закону¹². Утврђивање свести и воље у сваком конкретном случају значи установљивање обима и садржине представе о делу и интензитета вољног односа према последици (степен кривице). Утврђивање кривице искључује примену објективне одговорности у кривичном праву. То значи, да се учинилац кривичног дела може казнити само на основу кривице која је доказана, а не за само извршење забрањене делатности, односно проузроковања забрањене последице. Таква одговорност би била каузална или одговорност без кривице. Објективна одговорност је неприхватљива за савремено кривично право али му није ни сасвим непозната. Она се појављује у изузетним случајевима у форми презумпције виности.

Према члану 22. КЗ РС кривица постоји ако је учинилац у време када је учинио кривично дело био урачунљив и поступао са умишљајем или из нехата (уколико то закон изричито предвиђа), а био је свестан или је био дужан и могао бити свестан да је његово дело забрањено. Из овога произлази да је кривица субјективна, психолошко-нормативна категорија која је с једне стране, субјективни елеменат појма кривичног дела и с друге стране, основ за примену казне (и мера упозорења). То је скуп субјективних услова на страни учиниоца кривичног дела неопходних да му се извршено дело може ставити на терет и да би му се могла изрећи казна¹³. Кривицу чиме три елемента: 1) урачунљивост као способност учиниоца за расуђивање (способност схватања значаја свога дела) и способност за одлучивање (способност управљања својим поступцима), 2) умишљај и нехат¹⁴ и 3) свест односно дужност и могућност постојања свести о забрањености дела, односно о противправности свога поступања (актуелна или потенцијална свест о противправности). Утврђивање остварене кривице има у сваком конкретном случају позитивни и

¹² С. Франк, Казнено право, Загреб, 1950. године, стр.30

¹³ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2006. године, стр.67; Д. Јовашевић, Кривични законик Републике Србије са коментаром, Службени лист СЦГ, Београд, 2006. године, стр.56

¹⁴ У немачком кривичном закону у чл.15. изричито су наведена три облика кривице : умишљај (Vorsatz) , нехат (Fahrlässigkeit) и лакомисленост (Teichfertigkeit). Vidi : G. Ulsamer, Lexikon des Rechts, 2.Auflage, Luchterhand, 1996. године

негативни аспект. Позитивни аспект значи утврђивање постојања умишљаја или нехата, а негативни аспект значи одсуство основа који искључују кривицу (неурачуљности и непостојање могућности и дужности постојања свести).¹⁵

Кривица представља дакле психолошко-нормативни однос учиниоца према свом делу. Психички однос означава став психичке личности човека према делу као свом остварењу, док се нормативност огледа у процењивању учиниоца да ли је његово дело забрањено или не са становишта правног поретка. А психичка личност је веома сложена психолошка категорија, састављена из бројних психичких процеса који се појављују као њени елементи: свест, воља, осећања, афекти, нагони, побуде, итд. Сви ти различити процеси улазе у појам кривице као њени елементи, али од свих тих елемената најзначајнију улогу у одређивању става личности према кривичном делу имају свест и воља. Свест и воља су главни елементи сваког човековог понашања и кроз њих се најјасније и одражава однос личности према свом понашању и резултату тога понашања. Стога се они и сматрају као основни конститутивни елементи кривице. Нормативни елемент појам кривице јесте прекор који се учиниоцу упућује због учињеног дела. Он се огледа у оцени његовог понашања јер се он није понашао онако како се то од њега очекивало сходно нормама правног поретка односно да је у конкретном случају могао да избегне кршење прописа¹⁶.

Свест и воља су основни елементи кривице која се састоји од урачуљности и умишљаја (док је нехат невољно остварење кривичног дела код кога може евентуално да се јави само елемент свести и то у облику свесног нехата. Код несвесног нехата су потпуно искључена оба психолошка елемента). Код урачуљности се утврђује да ли је учинилац уопште могао бити свестан значаја свога дела и да ли је уопште могао управљати својим поступцима у време извршења кривичног дела. Дакле, утврђује се способност за расуђивање и одлучивање. Код умишљаја као основног облика кривице се утврђује да ли је учинилац био свестан свога дела које врши и да ли је то дело хтео или бар пристао на његово извршење. Дакле, урачуљност одражава психичка својства учиниоца дела, његову психолошку способност да свесно и вољно делује, док умишљај значи то да је свесно и вољно остварено дело у сваком конкретном случају.

---

¹⁵ З. Стојановић, Појам кривичног дела у новом кривичном законнику, Бранич, Београд, број 3-4/2005. године, стр. 20

¹⁶ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2005. године, стр.160

Суд у кривичном поступку не утврђује урачунљивост, већ неурачунљивост и то само онда када се појави сумња у психичку нормалност учиниоца дела. То значи, да постоји претпоставка урачунљивости која је релативна тј. оборива. Насупрот презумпцији урачунљивости, стоји принцип утврђивања кривице. Презумпција кривице одговара објективној кривичној одговорности, која је постојала у старом средњовековном кривичном праву. Субјективна одговорност учиниоца за учињено кривично дело у савременом кривичном праву се базира на постојању кривице, односно на постојању психичког односа код учиниоца према извршеном делу који у сваком конкретном случају мора бити утврђен. Утврђивање кривице врши се у кривичном поступку од стране суда путем свих личних и материјалних извора доказа и то: 1) у односу конкретно кривично дело и 2) у односу на време његовог извршења. При томе, кривица није апсолутно дата категорија већ је напротив подложна степеновању у сваком конкретном случају (јер се могу степеновати елементи свести и воље из којих је она састављена тако да се свест и воља могу испољити у већем или мањем степену). Према томе лица која су скривљено учинила кривично дело не морају да имају исти степен кривице без обзира што су учествовали у извршењу истог кривичног дела. Степен кривице такође има значаја код одмеравања казне (као олакшавајућа или отежавајућа околност). Кривица је коначно индивидуална, лична па се утврђује појединачно за сваког учесника у остваривању последице кривичног дела.

2.1. Урачунљивост

Урачунљивост је скуп свесних (интелектуалних) и вољних (волунтаристичких) елемената које одређују психичко стање учиниоца кривичног дела у време његовог извршења, а које га чине способним да расуђује и одлучује о својим поступцима (члан 23. став 2. КЗ РС). То је нужна претпоставка (главна компонента или основни састојак) кривице која укључује уверење да је члан друштвене заједнице у могућности да поштује норме правног поретка на које је обавезан. Уколико то није могуће, тада концепција прекора због његове одговорности нема смисла. А да би човек као члан друштвене заједнице био у могућности да поштује норме друштвеног понашања на које је обавезан претпоставка је постојање интелектуалних и вољних способности.¹⁷ Дакле, урачунљивост се састоји из интелектуалне и вољне способности. Урачуљивост као

---

¹⁷ Д. Козарић Ковачић, М. Грубишић Илић и В. Грозданић, *Форензичка психијатрија*, Загреб, 2005. године, стр.24

психичко стање учиниоца има двојаки садржај: биолошки и психолошки. Биолошка садржина се изражава у стању душевног здравља (одсуству било ког облика и вида душевне поремећености), а психолошка садржина се испољава у способности за расуђивање и способности за одлучивање.¹⁸

Интелектуална способност је могућност примања утисака о себи и свету око себе, њиховог сређивања, обликовања и задржавања те могућност правилног и потпуног одвијања процеса мишљења, расуђивања и закључивања. То је способност човека да има свест о ономе што се дешава у њему и око њега те о својим поступцима у спољном свету. Интелектуална способност се у кривичноправном смислу састоји у способности човека да схвати значај свога дела, да има представу о њему као забрањеном и противправном делу које остварује својом радњом. То значи да он може да буде свестан радње, последице и узрочне везе између радње и последице те свих околности које чине обележје бића конкретног кривичног дела.¹⁹

Вољна способност је могућност управљања својим делатностима, поступцима тако да се савладају спољне и унутрашње препреке те да се одлука (донета под дејством примљених и обрађених утисака, побуда, мотива и сл) оствари предузимањем или пропуштањем одређене радње у смислу схватања њеног значаја. Та могућност да човек одлучује и управља о својим поступцима тако да се натера да предузме или пропусти извршење одређене радње, односно дела је заправо способност одлучивања односно способност управљања својим поступцима.²⁰

Урачунљивост учиниоца кривичног дела се утврђује према времену предузимања његове радње извршења и увек у односу на конкретно извршено дело. Закључак о урачунљивости учиниоца доноси увек суд. Само је он овлашћен да након изведених доказа (у првом реду уз помоћ налаза и мишљења лекара вештака судско психијатријске струке) прогласи да ли је учинилац кривичног дела у време његовог предузимања био урачунљив или не.

Поред урачунљивости посебан елеменат кривице према новом законском решењу представља свест учиниоца односно дужност и могућност постојања свести да је његово понашање забрањено. Та свест о

¹⁸ Љ. Лазаревић, Коментар кривичног законика Републике Србије, *op. cit.* стр.69

¹⁹ Страст колекционара да дође до свега што ће увећати или допунити његову колекцију, не представља основ за искључење или смањене урачуљивости (пресуда Врховног суда Србије Кж. 259/94 од 5.4.1994. године)

²⁰ М. Петровић, Урачунљивост као услов за кривичну одговорност у судској пракси, Бранич, Београд, број 3/1995. године, стр.16-19; Г. Марјановић, Македонско кривично право, *op. cit.* стр. 163; Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2003. године, стр.179-180

противправности дела је трећи основни састојак кривице. Кроз овај се елемент огледа примена нормативног схватања појма кривице. Свест о противправности представља знање, свест, представу учиниоца да се својом радњом сукобљава са правом, правним поретком или да чини нешто што је правно забрањено.²¹ Она се разликује од интелектуалног елемента код умишљаја који се састоји у свести о обележјима кривичног дела. Тек када се утврди да је учинилац поступао са умишљајем приликом предузимања радње извршења, приступа се утврђивању да ли је у конкретном случају поступао и са свешћу о противправности дела.²²

Да ли је учинилац био свестан забрањености односно противправности свога дела, његове одређености у закону представља фактичко питање које судско веће мора да реши у сваком конкретном случају имајући у виду све објективне и субјективне елементе учињеног дела односно личности његовог учиниоца. Поред свести учиниоца, законик дозвољава постојање кривице на страни учиниоца и када он истина није био у конкретном случају у време извршења кривичног дела свестан забрањености свога дела, али је био дужан (према објективним околностима - при чему се процењује пажња просечног човека) и могао бити свестан (према субјективним околностима личности самог учиниоца) забрањености свога дела. Ако учинилац није био свестан противправности, то значи да се налазио у заблуди о противправности дела (правној заблуди – која искључује кривицу ако је неотклоњива, односно представља основ за блаже кажњавање учиниоца ако је отклоњива).

Увођење свести о противправности представља уступак нормативном схватању појма кривице. Но, ипак та свест о противправности може да представља и психолошку чињеницу – када учинилац зна да је његово дело противправно (актуелна свест о противправности). Поред ње постоји потенцијална свест о

---

²¹ Учинилац мора да зна да је дело које чини забрањено нормама правног поретка без обзира да ли је он свестан неморалности таквог дела нити њене друштвене штетности. Од учиниоца дела се не тражи познавање текста закона којим се предвиђају поједина кривична дела него је довољна "лаичка" свест о правној забрањености дела (паралелна опена у лаичкој сфери). Учинилац мора на лаички начин да буде свестан правне забрањености дела, али се не тражи ни свест о кажњивости свога понашања. Наиме, свест о кажњивости садржи у себи свест о противправности, али не и обрнуто. Могуће је тако да учинилац буде свестан противправност свога дела, али да не зна да је оно кажњиво када он не зна садржину кривичноправне норме, али зна да крши неку норму из других грана права (облигационог, грађанског, породичног, управног), а то је довољно за свест о противправности (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, *op. cit.* стр.249)

²² П. Новоселец, Опћи дио казненог права, *ibid*, стр.246

противправности односно свест која није постојала у време извршења кривичног дела, али је учинилац могао и био је дужан да је има. У том случају свест о противправности не представља психолошку већ искључиво нормативну чињеницу. Ова свест је у сваком случају нормативна вредносна категорија јер увек претпоставља норму која учиниоцу дела налаже какав став треба да заузме према правном поретку приликом свог понашања.²³

2.2. Умишљај

Умишљај (*dolus*) је највиши и најизразитији облик (вид)²⁴ кривице као свесне и вољне управљености учиниоца према остварењу свога дела. То је свесно и вољно остварење кривичног дела.²⁵ Кроз умишљај се најпотпуније изражава психички однос учиниоца према делу као свом остварењу, његов став према последици као промени у спољном свету која настаје на објекту напада коју је он проузроковао или допринео њеном проузроковању.²⁶ За кривично дело извршено са умишљајем увек се кажњава. Кривично дело је учињено са умишљајем (члан 25. КЗ РС) када је учинилац био свестан свога дела и хтео његово извршење или када је учинилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао. При томе законик у општем разликује две врсте умишљаја: директни и евентуални умишљај, док у посебном делу предвиђа и трећу врсту умишљаја – умишљај на мах (*dolus repentinus*) или изненадни умишљај код два кривична дела: убиства на мах (члан 115. КЗ РС) и тешке телесне повреде на мах (члан 121. став 5. КЗ РС).

²³ П. Новоселец, Опћи дио казненог права. *ibid*, стр.247

²⁴ Г. Марјановић, Македонско кривично право, *op. cit.* стр.172

²⁵ Судска пракса пружа бројне примере испољавања умишљаја као облика кривице : за кривично дело убиства намера није потребна већ је довољан само умишљај (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 263/90 од 13.12.1990. године); умишљај учиниоца да оштећену лицу живота може да произилази из самог догађаја (пресуда Врховног суда Србије Кж. 356/91 од 21.6.1991. године); за постојање убиства мотив није субјективни елемент кривичног дела јер је за субјективни однос оптуженог према свом кривичном делу потребно да постоји само одређени облик умишљаја (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1844/2000 од 18.4.2001. године); за кривичну одговорност извршиоца кривичног дела убиства довољно је да је он био свестан да својом радњом извршења може код одређеног лица проузроковати смртну последицу, па чињеница да је оштећеном само нанео лаку телесну повреду није од значаја за правну квалификацију и постојање убиства у покушају (пресуда Врховног суда Србије Кж. 98/2003 од 16.9.2003. године)

²⁶ R. Lange, *Strafgesetzbuch*, Berlin, 1956. године, стр. 180.

Директни умишљај (*dolus directus*)²⁷ постоји кад је учинилац био свестан свога дела и хтео његово извршење.²⁸ Директан умишљај чине два елемента: 1) свест о делу (свесни или когнитивни елеменат). То значи да је учинилац свестан, да има правилно и потпуно сазнање или представу о радњи и последици у природном смислу, о узрочној вези између њих те о свим стварним (физичким и правним) околностима које чине обележја бића кривичног дела: место, време, начин и средство извршења кривичног дела, противправност поступања (ако је противправност елеменат бића кривичног дела). Но, није нужно да постоји свест о правној квалификацији учињеног дела и 2) хтеће дела (вољни елеменат). То је жеља да се управо предузимањем радње проузрокује последица кривичног дела. Учинилац је хтео дело када је управо и предузео радњу са циљем да оствари наступање последице која је обележје бића тога дела (главна последица) с тим што он хоће и ону последицу која је средство за остварење главне последице (претходна последица).

---

²⁷ У правној теорији се разликују две врсте директног умишљаја : 1) директан умишљај првог степена који постоји кад учинилац иде за тим да оствари обележје бића кривичног дела, када му је баш стало да оствари његову последицу. Овде је нагласак на вољном елементу и 2) директан умишљај другог степена који постоји кад учиниоцу није стало да оствари обележје бића кривичног дела, али зна да ће она сигурно наступити ако предузме намеравану радњу извршења. Овде је нагласак на интелектуалном елементу – на сигурном знању (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, ор. cit. стр.229)

²⁸ Директни умишљај се у судској пракси јављао у следећим случајевима : убиство у покушају може бити извршено и са директним као и са евентуалним умишљајем, а за извршење дела није потребна намера лишавања живота (пресуда Врховног суда Србије Кж. 204/93); кад се код окривљеног ради о пироманији као патолошком подметању пожара уз постојање импулса да се ватра подметне без неког очигледног мотива и да такво понашање прати пораст напетости и узбуђења која претходи паљевини после чега се доживљава опуштеност, тада је кривично дело изазивања опште опасности извршено са директним умишљајем (пресуда Окружног суда у Чачку Кж. 158/98 од 16.6.1998.године); када је учинилац у нападу на оштећене користио оружје – пиштољ с обзиром да је испалио више пројектила, локација повреда на телу убијених показује да је он том приликом морао знати да таквим радама може изазвати смрт оштећених па је он то и хтео што значи да је поступао са директним умишљајем (пресуда Врховног суда Србије Кж. 759/2003 од 19.6.2003. године)

Евентуални умишљај (*dolus eventualis*)²⁹ постоји кад је учинилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао.³⁰ Евентуални умишљај чине два елемента код којих су свест и воља слабије изражени: 1) свест о могућности дела. То је заправо свест о могућности наступања последице услед предузете радње извршења. Она се састоји у могућности учиниоца да предвиди да услед предузете радње може да наступи забрањена последица. Дакле, овде не постоји у погледу последице сигурност и извесност њеног наступања, већ само могућност. Свест о могућности наступања последице обухвата све стварне (физичке и правне) околности које чине обележја бића кривичног дела, али је та свест мањег интензитета. Учинилац кривичног дела не предвиђа наступање предвиђене последице своје радње као сигурну, извесну и неминовну, већ само као могућу, вероватну, у изгледу. До евентуалног умишљаја долази због недостатка у узрочном односу тако да учинилац није сигуран у погледу наступања последице, већ само претпоставља да она може наступити или да постоји таква вероватноћа и 2) пристајање на дело. Учинилац не жели наступање последице већ на њу само пристаје, односно саглашава се са њеним могућим наступањем. Последицу коју учинилац предвиђа као могућу он признаје саглашавајући се са њеним наступањем. Код евентуалног умишљаја учинилац радњу не предузима са циљем да проузрокује последицу кривичног дела, већ је врши са неким другим циљем (који може бити дозвољени или недозвољени) при чему је свестан да може проузроковати и последицу кривичног дела па ту могућност прихвата не одустајући од радње извршења³¹ јер се она јавља као могући

²⁹ Евентуални умишљај се у судској пракси јављао у следећим случајевима : кривично дело убиства је извршено са евентуалним умишљајем када је учинилац пошто је оштећени од њега затражио да му покаже како се игра "руски рулет" оставивши један метак у свом пиштољу неколико пута окренуо буренце па када је оштећени окренуо цев револвера у правцу своје главе, повукао ороз и усмртио га јер је био свестан да услед његовог чињења може наступити смрт оштећеног на што је он пристао (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1647/2002 од 22.4.2003. године); оштећена је са евентуалним умишљајем лишена живота када јој је учинилац сипао у чај лекове који представљају омамљујуће средство, а у намери да је онеспособи за пружање отпора након чега је у намери стицања противправне имовинске користи извршио преметачину тражећи новац (пресуда Врховног суда Србије Кж. 471/2004 од 22.4.2004. године)

³⁰ Евентуални умишљај на специфичан начин одређује Кривични законик НР Кине у чл. 14 када дефинише кривично дело као резултат свесног знања при предузимању радње којом ће се проузроковати друштвено опасна последица при чему учинилац гаји равнодушност (индиферентност) према проузрокованом догађају (С.Д. Pagle, Chinese Criminal Law, Peking, 1998. године, стр.7)

³¹ С. Међедовић, Виност код возача код кривичних дела против безбедности друмског саобраћаја, Правни зборник, Подгорица, број 1-2/1996. године, стр. 77-86; Д. Илић, Евентуални умишљај код кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја, Избор судске

нупроизвод, као ризик високог степена са којим се учинилац мири будући да жели оствари циљну и жељену последицу. Према томе, пристанак на дело значи прихватање ризика, мирeње са настанком нежељене последице.

2.3. Нехат

Нехат (culpa) је други, блажи облик кривице. То је невољно остварење кривичног дела.³² Психолошки однос учиниоца према оствареном делу испољава се само кроз једну компоненту, кроз свест о могућности наступања нежељене последице или у могућности постојања свести.³³ Нехат је иначе у савременој теорији (посебно немачкој) сматран као проблем бића кривичног дела.³⁴ За разлику од умишљаја нехат не повлачи увек кажњивост, већ само када то закон изричито пропише, као што се код нехатних кривичних дела не примењују неки општи институти кривичног права: покушај или саучесништво у ужем смислу. Такође је спорно да ли се према учиниоцима нехатних кривичних дела може остварити једна од сврха кажњавања – генерална превенција. А и када се кажњава за нехат, тада је прописана блажа казна у односу на умишљајно извршење дела. Кривично дело је учињено из нехата када је учинилац био свестан да својом радњом може учинити дело, али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи спречити или када није био свестан да

праксе, Београд, број 6/1998. године, стр. 20-22

³² И други савремени кривични закони на сличан начин одређују појам нехата. Тако аустријски кривични законик у чл. 6. наводи да нехат постоји када лице занемари брижљивост на коју је обавезан према околностима и способан према свом духовном и телесном стању и која се од њега захтева (E. Foregger, E. Serini, Strafgesetzbuch, StGB, 9. Auflage, Wien, 1989. године, стр.14); Према чл. 28. Грчког кривичног законика нехат постоји када неко омаши у примени пажње коју је дужан да покаже под одређеним условима и која се од њега очекују па не предвиди могућност наступања такве последице (N. Lolis, G.Mangakis, The Greek Penal Code, London, 1973. године, стр.46) ; Швајцарски кривични законик у чл. 18. ст.2. сматра да нехат постоји када је дело извршено против дужности услед непажње не узимајући у обзир и на знање последице сопствене инкриминисане радње. Непажња је противна дужности када учинилац не поштује мере предострожности које је дужно поштовати према објективним околностима или према својим личним својствима (А.В. Серебренникова, Н. Ф. Кузнецова, Уголовниј кодекс Шведцарији, Зерцало, Москва, 2000. године, стр.9)

³³ Нехатна одговорност је најчешће везана за наступање последице кривичног дела па се нехатна дела најчешће и сматрају материјалним кривичним делима. У том случају се нехат може одредити према повређивању односно према угрожавању заштићеног добра. Но, у посебном делу кривичних законика су могући случајеви и да се кажњава за саму нехатно предузету радњу (без остварења последице). То су формална кривична дела (П. Новоселец, Опћи дио казног права, оп. cit. стр.236)

³⁴ C.Roxin, Strafrecht, Allgemeiner Teil, Band I, 3. Auflage, Munchen, 1997. године, стр. 920

својом радњом може учинити дело иако је према околностима под којима је оно учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности (члан 26. КЗ РС).³⁵ Наше кривично право разликује две врсте нехата: свесни и несвесни нехат, док правна теорија познаје и професионални нехат.

Свесни нехат (*luxuria* или лакомисленост)³⁶ постоји када је учинилац био свестан да својом радњом може учинити кривично дело, али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи спречити.³⁷ Свесни нехат чине два елемента: 1) свест о могућности да се учини дело (односно свест о могућности наступања последице кривичног дела) и 2) олако држање (веровање) да последица дела ипак неће наступити или да ће је он моћи отклонити. Свест код свесног нехата обухвата све стварне околности које чине биће кривичног дела. Ова се свест по садржини подудара са садржајем свести код евентуалног умишљаја. А оно по чему се разликују свесни нехат и умишљај јесте управо недостатак вољног односа на страни учиниоца у случају нехатног проузроковања последице кривичног дела. Код евентуалног умишљаја учинилац дела не жели последицу али пристаје на њено наступање, док код свесног нехата он не пристаје на њено наступање, већ само олако држи (верује) да она неће

---

³⁵ Нехат се у судској пракси јављао у следећим случајевима : за постојање убиства из нехата потребно је да код оптуженог постоји нехат како у погледу објективне тако и у погледу субјективне стране дела (пресуда Врховног суда Србије Кж. 483/2003 од 7.5.2003. године); када у лову на зеца окривљени усмрти другог ловца кога није могао видети са друге стране кукурузишта, а који место где се налазио није по правилима ловачког друштва напустио без претходног оглашавања и нађе се ван места на коме је требало да стоји, окривљени када је пуцао није могао претпоставити да ће се оштећени наћи на том месту (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2784/2003 од 24.10.2003. године); окривљена је као лекар анестезиолог при пружању лекарске помоћи у току операције несавесно поступала јер није обезбедила довољну количину кисеоника у току давања опште анестезије иако је била свесна да може проузроковати погоршање здравственог стања болеснице која је оперисана па је тиме проузроковала оштећење можданих центара што је довело до смртног исхода (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 3053/2003 од 17.11.2003. године)

³⁶ Свесни нехат се у судској пракси јављао у следећим случајевима : лична својства окривљеног и околности случаја опредељују закључак о постојању свесног нехата (пресуда Окружног суда у Ваљеву Кж. 249/2002 од 5.9.2002. године); учинилац који је управљао у јавном саобраћају аутобусом са неисправним кочницама поступао је са свесним нехатом у односу на основно дело и у односу на тежу последицу – смрт оштећеног јер је био свестан да управљајући моторним возилом утврђеног степена неисправности може угрозити јавни саобраћај, али је олако држао да до тога неће доћи (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1571/2002 од 1.4.2003. године)

³⁷ М. Бабовић, Нехат у кривичном праву, *op. cit.* стр.82

наступити или да ће је он сам моћи отклонити, тј. спречити њено наступање.³⁸

Управо због сличности свесног нехата и евентуалног умишљаја потребно је одредити критеријум за разграничење ова два института (јер се за умишљај увек кажњава, а за нехат само када то закон изричито предвиди и то по правилу блаже). Тај је критеријум утврдио Рајнхард Франк под називом "Франкова формула".³⁹ Према правилима садржаним у Франковој формули суд узимајући у обзир све околности конкретног случаја које су постојале у време извршења кривичног дела процењује да ли би се учинилац кривичног дела уздржао од предузимања радње извршења да је био сигуран да ће последица дела наступити. Ако се на основу утврђених околности при извршењу кривичног дела може закључити да се учинилац не би уздржао од извршења радње чак и да је био сигуран да ће последица наступити, тада постоји пристајање односно евентуални умишљај. Но, ако суд утврди да би се учинилац при постојећим околностима уздржао од извршења радње да је био сигуран да ће последица дела наступити, тада постоји свесни нехат. Али ако се не може са сигурношћу утврдити да ли би се учинилац дела уздржао или не би у време предузимања радње извршења (дакле када постоји сумња у поступање учиниоца), тада се узима да је на страни учиниоца постојао свесни нехат сходно принципу *in dubio pro reo* (у сумњи блаже за окривљеног).

Несвесни нехат (*negligentia*),⁴⁰ немар, непажња постоји када учинилац није био свестан да својом радњом може учинити кривично дело иако је према околностима под којима је дело учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности. Несвесни нехат такође чине два елемента од којих је један негативно, а други позитивно одређен: 1) негативни елемент несвесног нехата је непостојање свести, представе код учиниоца да може учинити кривично дело.⁴¹ Он нема правилну и потпуну представу о могућности наступања

³⁸ М.Сингер, Прилог проблему разграничења евентуалног умишљаја од свијесног нехата, Наша законист, Загреб, број 1-2/1960.године, стр.11-19

³⁹ Љ. Јовановић, Границе између евентуалног умишљаја и свесног нехата, Зборник радова Полицијске академије, Београд, број 1/1995. године, стр. 7-19

⁴⁰ J. Kloter, T. Edward, Criminal law, Cincinnati, 1998. године, стр.35-41.

⁴¹ код несвесног нехата нема никаквог психолошког односа учиниоца према оствареном кривичном делу па се у теорији озбиљно и поставља питање да ли је то уопште облик (вид) кривице на коме почива субјективна кривична одговорност у савременом кривичном праву. Сматра се наиме да је кроз овај нехат у кривично право "на мала врата" уведена објективна одговорност која се заснива на проузроковању последице. Они аутори који прихватају постојање несвесног нехата разликују : тежак (*culpa lata*), лак (*culpa levis*) и

последнице услед предузете радње извршења. Пошто нема свест о последици, он нема никакав вољни однос у односу на њено наступање и 2) позитивни елеменат значи да је учинилац према околностима под којима је дело учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан могућности наступања последице кривичног дела. Дужност поседовања свести о могућности наступања последице се процењује на основу објективног критеријума – према пажњи коју поседује сваки просечно способан човек, док се могућност поседовања свести у конкретном случају процењује на основу субјективног критеријума – према личним својствима и карактеристикама учиниоца дела.⁴²

Професионални нехат (професионална непажња) је нехат лица које је у вршењу делатности из оквира свог позива, занимања или професије дужно да буде пажљивије од других просечних људи приликом предузимања радње из делокруга свог позива, занимања или професије управо због поседовања посебних, специјалних или додатних знања и вештина. Пошто се код професионалног нехата тражи већа пажљивост он се у правној теорији и судској пракси сматра тежим обликом нехата. Наше кривично право не предвиђа ову врсту нехата, али његово присуство у конкретном случају на страни учиниоца дела представља отежавајућу околност код одмеравања казне.⁴³

3. ОСНОВИ ИСКЉУЧЕЊА КРИВИЦЕ

Кривица је субјективни елеменат кривичног дела, али и основ кажњивости. Стога кривице ни кривичног дела нема ако је у конкретном случају при дејству одређених околности искључено свесно и вољно поступање учиниоца кривичног дела⁴⁴. Те околности које искључују постојање кривице представљају заправо и субјективне основе искључења кривичног дела.⁴⁵ То су: 1) неурачунљивост, 2) сила и претња који у неким

особито, врло лак (*culpa levisima*) нехат. (Ј. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op. cit.* стр.90)

⁴² Тако Швајцарски кривични законик говори о постојању несвесног нехата с обзиром на околности и лични положај учиниоца дела. (*Schweizerisches Strafgesetzbuch Stand am 1. April 1996., Bern, 1997. године*)

⁴³ Неки инострани кривични законици (нпр. у чл. 131. Кривични законик Бугарске и у чл. 221. Кривични законик Јапана) предвиђају кажњавање за проузроковање смрти услед ове врсте нехата.

⁴⁴ J.Kloter – T. Edwards, *Criminal law, Cincinnati, 1998. године, стр.38-41.*

⁴⁵ Нека инострана законодавства изричито предвиђају искључење кривичне одговорности ако је кривично дело последица легитимне одбране која је предузета у циљу да се заустави незаконита повреда државног или јавног интереса или права других лица или њихове имовине. Такво решење познаје Кривични законик НР Кине у чл. 20. Но,

иностраним законима (као физичка и психичка принуда) представљају основе који искључује противправност кривичног дела,⁴⁶ 3) стварна заблуда и 4) правна заблуда.

3.1. Неурачунљивост

Урачунљивост представља основни елемент кривице. Њено постојање се код пунолетног учиниоца кривичног дела увек претпоставља. Стога кривични законик и не одређује појам урачунљивости већ управо појам неурачунљивости при чему законик изричито одређује да није кривично дело оно дело које је учињено у стању неурачунљивости. Неурачунљивост⁴⁷ је психичко стање учиниоца које постоји у време извршења кривичног дела у коме он није могао да схвати значај свога дела или није могао да управља својим поступцима услед душевне болести, привремене душевне поремећености, засталог душевног развоја или друге теже душевне поремећености (члан 23. КЗ РС).⁴⁸ Дакле, ово психичко стање учиниоца одређују две компоненте:

игледа да се овде ипак ради о основу за искључење постојања кривичног дела услед примене института нужне одбране. Француски кривични законик набраја више основа који искључују кривичну одговорност : неурачунљивост у чл. 122-2, правна заблуда у чл. 122-3, нужна одбрана у чл. 122-5, крајња нужда у чл. 122-7, предузимање законских радњи у вршењу службе или по наређењу власти у чл. 122-4, узраст до 13 година у чл. 122-8 и принуда у чл. 122-9. Грчки кривични законик од основа искључења виности познаје у чл. 30. стварну заблуду, а у чл. 31. правну заблуду. Пољски кривични законик у чл. 24. предвиђа следеће основе искључења кривичне одговорности: 1) неурачунљивост, 2) нужну одбрану, 3) крајњу нужду, 4) незнатну друштвену опасност, 5) стварну заблуду и 6) правну заблуду (Kodeks Karny, Warsawa, 1994. године). Швајцарски кривични законик међу овим основима разликује : 1) службену или професионалну дужност прописана законом – чл.32., 2) нужну одбрану – чл. 33 и 3) крајњу нужду – чл. 34.

⁴⁶ Такво решење је прихваћено у чл.40.Кривичног законика Руске федерације,чл.31.Казненог законика Хрватске, чл.13. Казенског законика Републике Словеније и чл.21.Кривичног законика Израела.

⁴⁷ Неурачунљивост треба разликовати од неспособности за радњу. Када неко лице оствари обележје бића кривичног дела у дубоком сну или хипнотизиран, нема кривичног дела због непостојања радње извршења. Неурачунљиво лице је способно да предузме радњу јер је његово понашање израз његове воље, али је та воља последица одређених душевних сметњи па се таквом лицу не може упутити прекор због учињеног дела (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, *op. cit.* стр. 214)

⁴⁸ Неки инострани кривични законици на другачији начин одређују урачунљивост. Тако Кривични законик Италије у чл. 89. познаје урачунљивост, неурачунљивост и делимично душевно растројство (које постоји када се лице у време извршења кривичног дела због болести налази у стању да је способност разумевања и воље знатно смањена, али није искључена) –Codice penale, giuff. edit. Milano, 1981-82. године; Француски кривични законик у чл. 122-1 неурачунљивим лицем сматра лице чији су поступци у време извршења кривичног дела били узроковани психичким или нервним формама болести лишавајући

биолошка и психолошка. Биолошка садржина неурачунљивости се изражава кроз ненормално стање душевног здравља, као постојање одређеног облика и вида душевне поремећености, док се психолошка садржина огледа у поремећају психичких функција у сфери расуђивања или одлучивања. Обе ове садржине кумулативно испуњене заправо чине услове неурачунљивости.⁴⁹

У кривичном праву постоји презумпција урачунљивости јер се полази од претпоставке да је сваки пунолетан учинилац кривичног дела урачунљив. То значи да се код сваког учиниоца кривичног дела у кривичном поступку не утврђује урачунљивост, већ неурачунљивост и то само оног учиниоца у чију се нормалност посумња на бази његовог понашања. За утврђивање неурачунљивости се користе три метода: 1) психолошки (симптоматички) метод којим се утврђује постојање психичких сметњи у нормалном одвијању психичких функција и њиховог утицаја на способност за расуђивање и одлучивање учиниоца кривичног дела. При томе се ненормална психичка стања која доводе до психичких сметњи не утврђују овим методом, 2) биолошки (етиолошки) метод којим се утврђују ненормална психичка стања, али се не утврђује и њихов утицај на нормално одвијање психичких функција учиниоца кривичног дела⁵⁰ и 3) мешовити (психолошко-биолошки) метод који укључује психолошки и биолошки критеријум за утврђивање неурачунљивости. Према овом методу се прво утврђује постојање ненормалних психичких стања учиниоца у време извршења кривичног дела, а затим се утврђује да ли су и у којој мери та стања утицала на нормално одвијање психичких функција.⁵¹

Неурачунљивост⁵² се утврђује с обзиром на време извршења кривичног дела и с обзиром на конкретно извршено кривично дело. Само постојање неурачунљивости за време предузимања радње, искључује

га способности за расуђивање и одлучивање. (В. Geninet, L indispensable du droit penal, Studyrama, Paris, 2002. године); Швајцарски кривични законик у чл. 10. под неурачунљивим лицем сматра оно лице које у време извршења кривичног дела услед дејства душевне болести, слабоумља или тешког помућења свести није могло схватити противправност радње или деловати са свешћу о противправности (Н.Ф. Кузњецова, А.В. Серебреникова, Уголовниј кодекс Швецарије, Зерцало, Норма, Москва, 2000. године, стр.14)

⁴⁹ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, оп. cit. стр.71

⁵⁰ Биолошки метод утврђивања неурачунљивости познаје Кривични законик Јапана у чл. 39 (The Penal Code, Ministry of Justice, Tokio, 1970. године, стр.7)

⁵¹ Мешовити метод утврђивања неурачунљивости познаје Швајцарски кривични законик у чл. 11. (А. В. Серебреникова, Н.Ф. Кузњецова, Уголовниј кодекс Швецарије, Зерцало, оп. cit. стр.15)

⁵² Кривична одговорност учиниоца кривичног дела не постоји ако је он неурачунљив (решење Врховног суда Србије Кж. 1371/96 од 20.11.1996. године)

постојање кривице односно искључује постојање кривичног дела. Неурачунљивост која је постојала пре извршења радње кривичног дела, као и неурачунљивост која је наступила после њеног извршења је без утицаја на постојање кривичног дела (накнадна неурачунљивост има кривично-процесни, али не и кривичноправни карактер јер представља основ за обуставу кривичног поступка). Процена урачунљивости се не врши уопштено, већ с обзиром на конкретно извршено кривично дело. То значи, да једно лице може да буде у исто време неурачунљиво за једно кривично дело, а урачунљиво за друго.⁵³

До неурачунљивости доводи један од четири законом предвиђена облика душевне поремећености. Душевна болест је анатомско-физиолошка промена у мозгу (посебно у мозданој кори) услед које не могу нормално да се одвијају психичке функције. Оно се јавља као нарушавање структуре и функционисања централног нервног система.⁵⁴ С обзиром на временско трајање душевне болести разликује се: трајна, привремена, повремена или периодична. Трајна душевна болест је ментални поремећај који се сматра неизлечивим или се код ње не може прецизно одредити трајање и степен опоравка. Углавном има хронични и прогресивни карактер и током његове еволуције долази до значајног степена поремећаја психичких функција све до тешке деградације и детериорације личности (схизофренија, хронична психоза нарочито параноја, парафренија и деменције посебно васкуларна и сенилна). Привремена душевна болест је ментални поремећај код кога се измене већине или свих психичких функција испољавају привремено и имају ограничено трајање. Код ње симптоми и знаци болести перзистирају у краћем или дужем временском периоду, а након тога долази до њиховог потпуног повлачења и нормализације психичког стања, спонтано или услед предузетих терапијских поступака. Повремена душевна болест је ментални поремећај који се јавља повремено у неправилним временским интервалима (реактивне или симптоматске психозе, психозе наркомана или алкохоличара, епилептично сумрачно стање). Периодична душевна болест је ментални поремећај који се јавља у одређеном периодичитету, у приближно једнаким временским интервалима између којих постоје слободни интервали, интервали душевног здравља - *lucida intervala* (биполарни - манично-деперсивна психоза, униполарни - депресивне или

---

⁵³ М. Петровић, Урачунљивост као услов за кривичну одговорност у судској пракси, Бранич, Београд, број 3/1995. године, стр. 16-19; Г. Марјановић, Македонско кривично право, *op. cit.* стр.164-165

⁵⁴ Љ.Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op. cit.*стр.72

маничне епизоде).⁵⁵ С обзиром на узрок, душевне болести се деле на егзогене и ендogene. Егзогене су душевне болести које изазивају спољни фактори, а ендogene душевне болести изазивају унутрашњи узроци.

Привремена душевна поремећеност је привремено поремећење већине психичких функција разума, воље, осећања које настаје под дејством ендогеног или егзогеног изазивача које се после краћег или дужег времена може залечити или излечити без видљивих или трајнијих последица.⁵⁶

Заостали душевни развој (олигофренија) је стање недовољне душевне развијености у смислу урођеног или стеченог дефекта интелектуалних способности (ментална ретардација) која је проузрокована закржљалошћу централног нервног система (првенствено мозга и чула), ненормалношћу ендокриних жлезда или изолацијом из социјалне средине. Ради се о душевној поремећености која је углавном патолошког карактера. Узроци овог стања могу бити бројни и различити. Заостали душевни развој се може степеновати према вредностима које се добијају на психолошким тестовима за мерење интелигенције. Тако се разликује : лака (када се коефицијент интелигенције испитиваног лица на овим тестовима креће између 70 и 85), средња (када се коефицијент креће између 50 и 70) и тешка заосталост (када се коефицијент креће од 0 до 50).⁵⁷ Овај институт треба разликовати од евентуалне непотпуне душевне развијености млађих пунолетних лица⁵⁸ која су незнатније прекорачила границе пунолетства, али се још нису потпуно душевно развила услед индивидуалних својстава или спољних утицаја.⁵⁹

Ново кривично законодавство као облик душевне поремећености предвиђа и друге теже душевне поремећености. То су различити облици поремећења нормалног одвијања психичких функција ван напред наведених: душевни поремећаји, настраности, девијације, нагонске

⁵⁵ З. Ђирић, Основи судске психијатрије, оп. cit. стр.27

⁵⁶ Овде се ради о тежим поремећајима свести који су изазвани узроцима који припадају нормалној психологији : исцрпљеност, умор, бунило, хипноза, потресни доживљаји или акутна опијеност. Овде се убрајају и сумрачна стања као и афекти (мржња, страх, љубомора, стрес), а посебну врсту радње у афекту чине радње кратког споја (када учинилац на ирационалан начин радњом која је потпуно страна његовој личности жели разрешити своју унутрашњу напетост (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, оп. cit. стр.218)

⁵⁷ Ч. Хајдуковић, Судска психијатрија, Београд-Зајечар, 1981. године, стр. 104-106

⁵⁸ Чињеница да је окривљени млад, сама за себе без других показатеља не доводи у сумњу његову душевну развијеност, а самим тим ни урачуљивост (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1143/2001 од 19.2.2002. године)

⁵⁹ М. Сингер, Казненоправна одговорност младежи, Загреб, 1998. године, стр. 113-126

аномалије који утичу на интелектуалне или вољне способности, који морају да у конкретном случају имају карактер "теже" поремећености, што значи да трају дуже време или да се манифестују у већем обиму, јачем степену или интензитету. У ове душевне сметње спадају: поремећаји личности (психопатије), поремећаји нагона (посебно сексуалног нагона), тешке неурозе.⁶⁰

Неурачунљивост се утврђује у кривичном поступку уз помоћ лекара вештака судско психијатријске струке који дају налаз о постојању стања душевне поремећености и мишљење о могућности односно немогућности расуђивања и одлучивања.⁶¹ На основу датих налаза и мишљења од стране вештака суд доноси одлуку о неурачунљивости, смањеној урачунљивости или урачунљивости учиниоца кривичног дела у време извршења кривичног дела.⁶²

⁶⁰ П. Новоселец, Опћи дио казненог права, ор. cit. стр. 219; Д. Козарић Ковачић, И. Грубишић Илић и В. Грозданић, ор. cit. стр. 28

⁶¹ Судско психијатријско вештачење је доказна радња у судском поступку којом се даје стручно мишљење о одређеним питањима из области психијатрије односно врши процена психичког стања лица и њених способности у односу на поједини законски пропис (З. Тирић, Основи судске психијатрије, ор. cit. стр.17) или вештачење психијатријским прегледом окривљеног је процесна радња којом се уз помоћ вештака даје налаз и мишљење ако се појави сумња да је искључена или смањена урачунљивост окривљеног или да је он услед зависности од алкохола или опојних дрога извршио кривично дело или да је расправно неспособан због душевних поремећаја (Д. Козарић Ковачић, И. Грубишић Илић и В. Грозданић, ор. cit. стр. 22)

⁶² Није имало основа да се обави вештачење у погледу урачунљивости у време извршења кривичног дела када из извештаја центра за социјални рад произилази да је окривљени био на неуропсихијатријској опсервацији због симптома суманутих идеја где је констатовано да лечење није потребно и да се не ради о душевној болести (пресуда Врховног суда Србије Кж. 491/2000 од 16.5.2000. године); кривично је одговоран учинилац кривичног дела када је у време извршења кривичног дела био урачунљив. Када се у налазу и мишљењу лекара вештака неуропсихијатра наведе да је оптужени у време прегледа био урачунљив, онда урачунљивост оптуженог у време извршења кривичног дела није утврђена на правилан начин (пресуда Врховног суда Србије Кж. 1456/2000 од 15.3.2001. године); психијатријско вештачење је потребно када се појави сумња да је урачунљивост смањена или искључена (пресуда Врховног суда Србије К. 1903/2002 од 15.4.2003. године); суд не може без помоћи вештака да утврди постојање околности које искључују кривичну одговорност – да због пијанства учинилац у време извршења кривичног дела није био урачунљив (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 3022/2003 од 24.10.2003. године); када је у току поступка вештачењем од вештака неуропсихијатра утврђено да је оптужени у време извршења кривичног дела био у стању привремене душевне поремећености, а другим доказима је утврђено да је био изгубљен и да није препознао полицајца приликом легитимисања, тада је суд утврдио да је оптужени био неурачунљив без обзира што је вештак неуропсихијатар нашао да је способност оптуженог да схвати значај свога дела и да управља својим поступцима била битно смањена (пресуда Окружног суда у Чачку Кж. 476/2004 од 12.1.2005. године)

3.2. Сила и претња

Сила и претња представљају само облике принуде која у кривичном праву има вишеструки значај. Принуда је заправо притисак на вољу учиниоца дела који долази споља, а који може бити изазван природном силом и животињском снагом (права или природна принуда – права *vis maior*) и људском радњом (неправа принуда или неправа *vis maior*). По карактеру дејства разликује се физичка и психичка принуда. Физичком принудом се делује на тело човека приморавајући га да изврши кривично дело, док се психичком принудом делује на свест, вољу и осећања човека приморавајући га да изврши кривично дело.

Наше ново кривично законодавство у члану 21. КЗ РС предвиђа силу и претњу (као облике принуде) одређујући да није кривично дело оно дело које је учињено под дејством неодољиве силе. Дакле, неодољива сила представља основ искључења кривице односно субјективни основ искључења кривичног дела.

Сила је употреба физичке, механичке или друге снаге (звучне, светлосне, топлотне енергије) једног лица према другом лицу са циљем да се ово принуди на неко чињење или нечињење које доводи до проузроковања забрањене последице тј. до остварења кривичног дела. Под силом се у смислу члана 112. став 12. КЗ РС подразумева и примена хипнозе или омамљујућих средстава са циљем да се неко против своје воље доведе у несвесно стање или да се онеспособи за отпор. Она се најчешће употребљава ради савладавања отпора неког лица при чему није битно да ли је отпор постојао или се само очекивао.⁶³ Дакле, сила се састоји у сваком деловању на вољу односно телесни интегритет којим се непосредно или посредно утиче на слободу одлучивања таквог лица и које је подобно да га принуди на извршење кривичног дела. То значи да дејство силе мора бити неодољиво, што значи да сила мора бити по својој снази, обиму и интензитету таква да јој се учинилац кривичног дела при постојећим околностима није могао одупрети. У том случају неодољива сила представља основ који искључује постојање кривичног дела. Ако је пак сила била одољива, односно такве снаге и интензитета да се учинилац њој могао супротставити или је отклонити, али није, тада кривично дело постоји, али се учиниоцу дела казна може ублажити. То значи да извршење кривичног дела под дејством отклоњиве силе представља факултативни основ за блаже кажњавање.

⁶³ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op. cit.* стр.65

Сила може бити: 1) апсолутна (физичка сила или *vis absoluta*) која постоји када је притисак на вољу другог лица такав да га потпуно лишава могућности да донесе одлуку о чињењу или нечињењу или је лишен способности за остваривање вољног акта, тако да се предузимање (или непредузимање) телесног покрета не сматра као његов, већ као туђ акт. Лице према коме се врши апсолутна сила сматра се као средство за извршење кривичног дела које није његово, већ онога лица које примењује ову силу. У таквом случају се као извршилац кривичног дела сматра управо лице које је применило неодољиву силу (посредни извршилац) и 2) компулзивна (психичка, релативна сила или *vis compulsiva*) која постоји када је притисак на вољу другог лица такав да оно има способност за одлучивање, али је његова одлука да предузме (или пропусти) радњу извршења кривичног дела изнуђена тако да није акт његове слободне воље. Компулзивна сила може да буде непосредна и посредна зависно од тога према ком лицу је сила примењена (да ли непосредно према учиниоцу кривичног дела или према другом, њему блиском лицу).

Претња⁶⁴ је други, блажи облик принуде. То је најавна зла, изјава којом се другом лицу ставља у изглед нашошење неког зла које је подобно, довољно да утиче на његову вољу тако да оно донесе одлуку да предузме, односно пропусти одређену радњу и тиме проузрокује забрањену последицу кривичног дела. Стављањем у изглед неког зла другом лицу утиче се на слободу његовог одлучивања, а пре свега, на усмеравање одлуке у одређеном правцу. За постојање претње је битно да лице које је износи управо буде и лице које ће најављено зло непосредно нанети другом лицу. У противном, нема претње, већ таква најавна зла које ће бити нането од стране другог лица, представља само опомену (упозорење).

Претња може бити учињена усмено, писмено или на симболичан начин (гестовима, мимиком, конклюдентном радњом). Да би претња

---

⁶⁴ У правној теорији нема јединственог схватања о правној природи и дејству компулзивне силе и претње : према једном схватању они могу да искључе или умање урачуљивост или пак кривицу лица према коме су примењене (Ј. Таховић, Кривично право, Општи део, Београд, 1961. године, стр. 190-191) , према другом схватању значај компулзивне силе и претње треба процењивати у оквиру института нужне одбране и крајње нужде, а ако нису испуњени услови за њихову примену онда се дејство компулзивне силе и претње процењује као околност од значаја за одмеравање казне (Н. Срзентић, А. Стајић, Кривично право ФНРЈ, Општи део, Београд, 1957. године, стр. 217), према трећем схватању они су основи искључења подобности за урачуљивост (Т. Живановић, Основи кривичног права Краљевине Југославије, Општи део, књига друга, Београд, 1937. године, стр.131), а према четвртном схватању они искључују друштвену опасност или противправност, а само изузетно искључују кривичну одговорност учиниоца (Ј. Бавцом, Ј. Шелих, Казенско право, Сплошниј дел, Љубљана, 1987. године, стр. 156)

представљала факултативни основ за блаже кажњавање учиниоца кривичног дела потребно је да она испуњава одређене услове и то да је: 1) озбиљна. Озбиљност претње се процењује са становишта лица коме је упућена, односно да ли ју је пасивни субјект схватио озбиљно без обзира да ли лице које прети има озбиљну намеру да је спроведе, 2) могућа ако се најављено зло стварно, реално може остварити, 3) садашња што значи да најављено зло непосредно предстоји, да ће бити нането у садашњости или у непосредној блиској будућности. Нема претње ако зло које се ставља у изглед треба да се догоди у далекој будућности, јер она тиме губи реални значај да утиче на вољу другог лица и 4) неотклоњива што значи да се најављено зло није могло у конкретним околностима отклонити на други начин (на пример позивањем у помоћ, пријављивањем лица које прети, применом нужне одбране, бекством, променом места боравка), већ само извршењем кривичног дела. Уколико је учинилац на неки начин могао да избегне најављено зло, али није, тада одговара за извршење кривичног дела из нехата.

3.3. Стварна заблуда

Стварна заблуда (*error facti*) је постојање погрешне или непотпуне представе о некој стварној околности кривичног дела.⁶⁵ Будући да постоје две врсте стварних околности кривичног дела: 1) околности које чине елементе бића кривичног дела и 2) околности које се налазе ван бића кривичног дела, али које имају одређени кривичноправни значај за извршење дела, то се и разликују две врсте стварне заблуде : 1) стварна заблуда у ужем смислу – заблуда о стварним околностима које чине обележја бића кривичног дела и 2) стварна заблуда у ширем смислу (заблуда о основима оправдања дела) – заблуда о стварним околностима које не представљају елемент бића кривичног дела. Учиниоца је свестан свих обележја бића кривичног дела, али има погрешну или непотпуну представу о постојању неке стварне околности ван бића кривичног дела која би искључивала постојање кривичног дела.

Дело које је учињено у стварној заблуду (у ужем или у ширем смислу) која је неотклоњива није кривично дело што значи да је стварна

---

⁶⁵ Стварна заблуда је непредвидљива грешка у односу на радњу кривичног дела која искључује кривичну одговорност сходно чл. 14. Кривичног законика Шпаније, (Н.Ф. Кузњецова, Ф.М. Решетников, Уголовниј кодекс Испанији, Зерцало, Норма, Москва, 1998. године). Она може да се односи само на неко објективно обележје бића кривичног дела, а никако и у односу на субјективно биће кривичног дела. Она даље може да постоји и у односу на дескриптивно и у односу на нормативно обележје бића кривичног дела (З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.* стр.176)

заблуда субјективни основ искључења кривичног дела. А стварна заблуда је неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу неке стварне околности која представља обележје кривичног дела или у погледу неке стварне околности која би да је заиста постојала чинила дело дозвољеним (члан 28. КЗ РС).⁶⁶ Ако је пак учинилац дела при предузимању радње извршења кривичног дела био у стварној заблуди услед нехата (због недовољне пажње или напора воље), тада постоји кривично дело учињено из нехата под условом да сам закон предвиђа постојање таквог кривичног дела. Дакле, насупротив неотклоњивој стварној заблуди (која искључује кривично дело) постоји и отклоњива стварна заблуда када је учинилац кривичног дела имао погрешну представу о обележјима кривичног дела или о околностима које искључују противправност дела иако је био дужан и могао да има правилну представу о тим околностима.

3.4. Правна заблуда

Последњи субјективни основ који искључује постојање кривичног дела је правна заблуда (*error iuris*). То је погрешна или непотпуна представа учиниоца о забрањености извршеног дела⁶⁷ или погрешна представа о правном значају дела. Према томе, нема кривичног дела ако се учинилац налазио у неотклоњивој заблуди (члан 29. КЗ РС) односно ако није био дужан и није могао да зна да је његово дело забрањено.⁶⁸ Овде је учинилац у време предузимања радње извршења свестан правилно и потпуно свих стварних околности које чине обележја бића кривичног дела, али не зна да је његово дело забрањено, нити је био дужан нити је могао да зна за такву забрањеност дела.⁶⁹

⁶⁶ Стварна заблуда се у судској пракси јављала у следећим случајевима : како се отклоњива стварна заблуда појављује ка нехатна стварна заблуда, кривично је одговоран учинилац који у таквој заблуди изврши кривично дело несавесног рада у служби (пресуда Врховног суда Србије Кж. 88/92 од 14.4.1992. године); неотклоњива је стварна заблуда када је до ње дошло без кривице учиниоца дела, а када је учинилац био у стварној заблуди услед свога нехата он је у отклоњивој стварној заблуди (пресуда Врховног суда Црне Горе Кж. 194/95 од 26.12.1995. године)

⁶⁷ И појам правне заблуде дефинише Шпански кривични законик у чл. 14. Према овој законској одредби то је непредвидљива грешка у односу на противправност радње која искључује кривичну одговорност, док се предвидљива грешка блаже кажњава. (Н.Ф. Кузњецова, Ф.М. Решетников, Уголовниј кодекс Испанији, Зерцало, Норма, Москва, 1998. године, стр.15)

⁶⁸ Правна заблуда није могућа код понашања која представљају зло сама по себи (*malum in se*), која дакле представљају кривична дела у свим друштвима – природна или атактичка кривична дела (З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.* стр. 178)

⁶⁹ Д. Атанацковић, Појам заблуде у кривичном праву, Југословенска ревија за

Правна заблуда може да постоји у следећим случајевима: 1) када учинилац има погрешну представу о одређености дела у закону, односно када није свестан да је дело које је учинио одређено у закону као кривично дело, 2) када учинилац није свестан да је дело које је учинио противправно. Учинио је у овом случају свестан да својом радњом остварује обележја кривичног дела предвиђеног у закону, али погрешно сматра да је у конкретном случају због дејства неких околности противправност искључена односно да је дело дозвољено,⁷⁰ 3) када је учинилац у заблуди о "бланкетном кривичном делу" односно када није свестан неког ванкривично правног прописа (законског или подзаконског карактера) који одређује или допуњује обележје бића кривичног дела, 4) када учинилац погрешно тумачи неку околност која је законско обележје бића кривичног дела. Он је наике свестан њеног постојања, али јој приписује другачије значење и дејство које би заиста када би било такво искључивало забрањеност дела и 5) када учинилац погрешно процењује значај учињеног дела сматрајући да нека посебна околност чини његово дело дозвољеним услед малог значаја дела.⁷¹

Ново кривично законодавство је из темеља променило дејство и значај правне заблуде.⁷² Док је раније правна заблуда из оправданих разлога (неотклоњива правна заблуда) представља факултативни основ за ослобођење од казне или за блаже кажњавање учиниоца кривичног дела не дирајући при томе у постојање самога дела, према новом законском

криминологију и кривично право, Београд, број 1/1977.године, стр.47-53; П. Новоселец, Одредба о правној заблуди у Кривичном закону СФРЈ, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/1985. године, стр. 85-91; С. Пихлер, Правна заблуда и принцип субјективне одговорности, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 7-8/1988. године, стр.39-42

⁷⁰ Са дозволом за ношење ватреног оружја коју је издао надлежни орган у Републици Српској, не може се носити ватрено оружје на подручју Републике Србије те је такво ношење оружја недозвољено у смислу Закона о оружју и муницији (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1646/92 од 12.10.1992. године)

⁷¹ Ј. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар кривичног законика Републике Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр.78-79

⁷² Правна теорија познаје и следеће врсте правне заблуде : 1) директна заблуда о противправности која постоји као заблуда о постојању нормe. Учиниоца наике зна шта чини, али не зна да постоји правна норма која забрањује такво понашање, 2) индиректна заблуда о противправности или заблуда о постојању неког разлога који искључује противправност. Овде учинилац замишља да постоји неки разлог који би искључивао противправност, али он у ствари не постоји и 3) заблуда о супсумицији или заблуда о кажњивости понашања која постоји када је учинилац на лаички начин свестан значења неког обележја кривичног дела, али због преуског тумачења таквог обележја дође до закључка да се његово понашање не може подвести (супсумирати) под одговарајући опис кривичног дела (П. Новоселец, Опћи дио казненог права, оп. cit.стр. 259-260)

решењу неотклоњива правна заблуда искључује постојање кривичног дела. То је дакле субјективни основ искључења кривичног дела (основ који искључује кривицу).⁷³ Неотклоњива правна заблуда постоји када учинилац дела није био дужан и није могао да зна да је његово дело забрањено правним прописима. Наравно, нема неотклоњиве правне заблуде ако се ради о поступцима који су противни општим интересима или општем схватању људи, односно средине у којој учинилац живи. Међутим, ако се ради о поступцима о којима не постоји општепознат негативан став, а они су ипак забрањени недавно донетим прописом, тада постоји ова правна заблуда.⁷⁴

Отклоњива правна заблуда је факултативни основ за блаже кажњавање. Она постоји када учинилац у време предузимања радње извршења није знао да је његово дело забрањено, али је то могао и био дужан да зна. У ствари оно што се овде мора практично утврђивати није дужност, јер она увек постоји, већ могућност учиниоца, с обзиром на конкретне околности учињеног дела и конкретне околности у којима је учинилац живео и радио пре извршења кривичног дела, да зна за ову забрањеност.⁷⁵ Процену да ли је учинилац био у правној заблуди из оправданих или неоправданих разлога врши суд у сваком конкретном случају узимајући у обзир околности под којима је учинилац живео, околности под којима је извршио дело као и његова лична својства. То значи да се оцена о оправданости или неоправданости постојања правне заблуде мора дати на основу објективно-субјективног критеријума.

4. ЗАКЉУЧАК

Прихватајући објективно-субјективни формални појам кривичног дела, нови Кривични законик Републике Србије је на битно другачијој основи поставио институт кривице. На бази усвојеног психолошко-нормативног схватања појма кривице, она је заменила дуго времена коришћен термин "кривична одговорност" и сада као виши појам укључује у свој састав урачунљивост, умишљај односно нехат као и свест и дужност или могућност постојања свести о противправности дела. Тек по испуњењу

⁷³ M. Cremona, *Criminal Law*, London, Macmillan Education, 1989. године, стр. 219-223

⁷⁴ Д. Јовашевић, О правној заблуди у кривичном праву, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 9/1997. године, стр. 311-327

⁷⁵ Потпуно је ирелевантно када учинилац погрешно сматра да је учињено дело забрањено, а оно у ствари није забрањено (код тзв. путативног, уображеног деликта). Такав случај постоји када учинилац погрешно држи да је прељуба забрањена или погрешно држи да је забрањено нанети повреду нападачу приликом одбијања противправног напада (Ј. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право*, *op. cit.* стр. 212)

ових услова за лице које је својом радњом чињења или нечињења у спољном свету проузроковало последицу која је у закону предвиђена као обележје бића неког кривичног дела може се рећи да је криво за учињено дело односно да му се таква последица може приписати у кривицу.

У случају одсуства неког и то било код од ових конститутивних елемената у конкретном случају постоји само објективно проузрокована последица која нема карактер кривичног дела па се и његов учинилац не може казнити. Околности које доводе до искључења кривице, а тиме и до искључења постојања кривичног дела су различите. Има их више врста и оне могу да буду опште и посебне. То су: неурачунљивост (као стање супротно душевном здрављу), недољива (апсолутна) сила, стварна и правна заблуда чије постојање у сваком конкретном случају утврђује судско веће на бази изведених личних и материјалних извора доказа.

Dragan Jovašević, LLD, Associate Professor
Borislav Petrović, LLD, Assistant Professor

NEW CONCEPT OF GUILT IN SERBIAN CRIMINAL PROCEDURE

Summary

By enacting the new Criminal Code of the Republic of Serbia, the concept of crime was determined differently. That caused changes in numerous institutes of the general part of Criminal Law, especially regarding guilt. The understanding of guilt is now two-folded: 1) it's a subjective element of the concept of crime, inexistence of which causes the inexistence of crime, and 2) it's a basis for application of punishment and measures of warning. In determining the concept of guilt, it's now accepted the psychological normative standing, which brought about the changes in the status and importance of unaccountability and legal error of the offender, which now represent the basis for exclusion of guilt, i.e. subjective basis for exclusion of crime. This paper addresses the notion and the characteristics of guilt, as one of the most important notions of Criminal Law, as well as the basis for exclusion thereof.

Key words: Criminal Code, crime, awareness, will, awareness of illegality, guilt, exclusion of guilt, unaccountability, error